

İslamcı Düşünce, DP ve Milli İradecilik: Necip Fazıl, Eşref Edip ve Menderes Üzerine Bir Karşılaştırma

Ekin Kadir Selçuk, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
ORCID: 0000-0003-4978-3635, e-posta: ekinkadirsalcuk@gmail.com

Aynur Köse, Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
ORCID: 0000-0002-1310-5704, e-posta: akose@trabzon.edu.tr

Özet

Türkiye tarihinde sembolik bir önemi olan Arapça ezan yasağının kalkması ve Ayasofya'nın yeniden camiye çevrilmesi kararları Türkiye politik hayatında merkez sağ ile İslamcı muhafazakâr sağ arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini gerektirmiştir. Zira her iki sembolik olayda da Türkiye'yi yönetenler birbirinin benzeri bir siyasal söylem kullanarak aralarındaki ortaklığı açık etmişlerdir. Burada kullanılan temel slogan milli irade söylemidir. Merkez sağ, milli iradecilik ve İslamcı düşünce ve düşünürler anahtar kelimeleriyle özetlenebilecek bu çalışmada birincil kaynaklar üzerinden DP ve İslamcı-muhafazakâr yazarların söylemleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, 1950'ler Türkiye'sinde DP ile başlayan merkez sağ geleneğinin İslamcılık ve muhafazakârlıkla arasındaki muğlak mesafenin izlerini milli iradecilik yaklaşımı etrafında analiz etmektir. Çalışmada dönemin hegemonya mücadelesinde DP ve İslamcı yazarların dinsel semboller ve değerler üzerinden milli irade ortak söyleminde birleşmelerinin, o dönem ve sonrasında Türkiye sağ siyasetinin anti-demokratik çoğunlukçu bir siyaset haline gelmesinde etkili olduğu öne sürülmektedir. Nitel içerik analizi kullanılan makalede DP lideri Adnan Menderes ile Necip Fazıl ve Eşref Edip'in görüşlerini yansıtan yazılar milli iradeciliğin temel özellikleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Buna göre "organik toplum ve ötekileştirici/düşmanlaştırıcı siyaset", "çoğunlukçu siyaset" ve "otoriter siyaset" olarak analiz kategorileri belirlenmiş ve söylemler çözümlenmiştir. Analiz sonucunda DP ve İslamcı yazarların toplumu temelde din ve millet esasına dayalı bir bütün olarak görerek milli iradeciliğin organik toplum idealini paylaştıkları saptanmıştır. Organik toplumun dışında kalanlara ise düşmanlaştırıcı siyaset anlayışı çerçevesinde nasıl muamele edileceği gerek Menderes gerekse İslamcı yazarların söylemlerinde geniş yer bulmuştur. Seçimde çoğunluğun oyunu alan adayın milli iradenin tek temsilcisi olduğu esasına dayanan çoğunlukçu anlayış DP ve onu destekleyen İslamcı yazarların söylemlerinde ortaklaştıkları noktalardan bir diğeridir. Organik bir toplum olarak görülen milletin düzen ve uyum içinde yaşaması için gerekirse özgürlüklerin sınırlandırılması hususunda da tarafların görüş birliği içinde oldukları saptanmıştır. Bu özellikleriyle ortaya koymaya çalıştığımız milli iradecilik, üzerinde İslamcı yazarlarla merkez sağın ortaklaştığı ve Türkiye'de otoriter siyasetin bugün de dahil olmak üzere on yıllar boyunca nasıl hakim olabildiğini anlamamızı sağlaması açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Milli İradecilik, Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip Fergan, İslamcı Düşünce, Çoğunlukçuluk, Otoriterlik.

Islamic Thought, DP and National Will: A Comparison on Necip Fazıl, Eşref Edip and Menderes

Abstract

Lifting of the ban on the Arabic call to prayer and transformation of Hagia Sophia from museum to the mosque, which have symbolic importance in Turkish history, has required rethinking the relationship between the center-right and Islamic-conservative right. Because the rulers of Turkey in both symbolic political events using similar rhetoric showed their closeness between each other. The main slogan used here is the discourse of national will. In this study, the discourses of DP and Islamist-conservative writers were examined through primary sources. The purpose of the study is analyzing the ambiguous relationship between center right tradition starting from DP in 1950s and Islamism through the discourse of national will. In this study it is asserted that the alliance between DP and Islamist writers around the discourse of national will, caused Turkish right politics to be antidemocratic and majoritarian. Qualitative content analysis was used and the articles reflecting the views of DP leader Adnan Menderes, Necip Fazıl and Eşref Edip were analyzed within the framework of the basic features of national will. According to this, analyzing categories as “organic society and otherizing/hostilizing”, “majoritarian” and “authoritarian” approaches were determined and discourses were analyzed. As a result of the analysis, it was found that DP and Islamist writers shared the ideal of organic society of national will by making a definition of ‘us’ especially through religion and Islam. On the other hand, how to treat those who are outside the organic society within the framework of hostilizing politics has found wide place in the discourses of both Menderes and Islamist writers. The majority approach, which is based on the fact that the majority vote in the election is the only representative of the national will, is another point shared by the DP and the Islamist writers who support it. It is asserted that Menderes and Islamist writers are in consensus on limiting the freedoms, if necessary, in order for the nation, which is seen as an organic society, to live in order and harmony. Therefore the concept of national will, on which there is an alliance between center right and Islamist writers is important to understand how authoritarian politics have been dominant in Turkey for years and even today.

Keywords: National Will, Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip Fergan, Islamic Thought, Majoritarianism, Authoritarianism.

Başlarken

16 Haziran 1950 tarihinde yıllar sonra camilerden yeniden Arapça ezan duyulmaya başladı. Yıllar süren Arapça ezan yasağı Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle kaldırılmış oldu. 24 Temmuz 2020 tarihinde Ayasofya müzesi yeniden camiye çevrildi. Ayasofya içinde ve çevresinde binlerce insan Cuma namazını birlikte kıldılar. Bu, Türkiye tarihindeki sembolik anlamı hayli yüklü

iki hadise birbirinin takipçisi görünümündeki iki partinin siyasi liderliğinin kararlarıyla gerçekleşti. Biri Türkiye’de merkez sağ çizgisini başlatan siyasi partiydi, diğeri ise en azından ilk ortaya çıktığında kendini o çizginin takipçisi olarak sunmaya çabalayan, merkez sağdaki boşluğa oturmaya çalışan bir siyasi hareketti. Bununla birlikte Arapça ezan ve Ayasofya’nın camiye çevrilmesi Türkiye’de en fazla muhafazakâr İslamcılarını sevindirdi. Bu kararı alan siyasi parti yöneticileri ise bunun milli iradenin doğal bir sonucu olduğunu, millet böyle istediği için Arapça ezana dönüldüğünü ve Ayasofya’nın yeniden camiye çevrildiğini duyurdular. Bu iki sembolik hadise, bu hadiseden mutlu olanlar ve karar vericilerin söylemleri bizi yeniden muhafazakâr İslamcılarla merkez sağ çizgi arasındaki ilişkiyi düşünmeye zorladı. Ve bu nedenle bu ilişkinin başladığı 1950’lere yeniden bakma gereği duyduk.

Giriş

Türkiye siyasetinde demokratikleşme ve toplumsal hareketlilik açısından önemli değişimlerin yaşandığı 1950’ler, çok partili siyasetin başladığı ve seçim ile iktidar değişikliğinin gerçekleştiği yıllar olarak ayrı bir öneme sahiptir. 50’ler ayrıca Demokrat Parti (DP) ile başlayan ve sonrasında da Türkiye siyasetinde etkili olan merkez sağ geleneğin doğduğu yıllardır. Bu geleneğin ortaya çıkış koşullarını ve dayandığı temelleri doğru değerlendirmek günümüz Türkiye siyasetini anlamak açısından da önemlidir. Zira Türkiye’nin merkez sağ politik söyleminin zeminini oluşturan ve çerçevesini çizen DP’nin çizgisini ve bu çizgiyi etkileyen unsurları belirlemek, çok partili demokratik siyasete geçişin başından itibaren sağa yönelme eğilimindeki siyasetlerin zihin haritalarını çözmeye kapı aralayabilir.

Merkez sağ, milli iradecilik ve İslamcı düşünce ve düşünürler anahtar kelimeleri etrafında şekillenen bu çalışma, DP ile başlayan merkez sağ geleneğin İslamcılık ve muhafazakârlıkla arasındaki muğlak mesafenin izlerini milli iradecilik çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Buradaki iddiamız, 1950’ler Türkiye’sinde İslamcı-muhafazakâr yazarların otoriter siyaset anlayışlarının ‘milli irade’ kavramı etrafında şekillendiği ve bunun merkez sağ siyasetin öncüsü olarak nitelendirebileceğimiz DP’nin siyaset anlayışıyla da uyuşarak dönemin ötekileştirici, çoğunlukçu ve otoriter siyasetinin temelini oluşturduğu şeklindedir. Bunun yanında bir diğer iddiamız ise 1950’lerin hegemonya mücadelesinde DP ve dönemin İslamcı yazarlarının dinsel semboller ve değerler üzerinden milli irade ortak söyleminde birleşmelerinin, gelecek on yılların Türkiye’sinde merkez sağ çizginin anti-demokratik çoğunlukçu bir siyaset olarak işlemesinde etkili olduğu yönündedir. Merkez sağ çizgi ile muhafazakâr İslamcılarının milli irade kavramı etrafındaki söylem ortaklığının, Türkiye’nin askeri darbe dönemleri

dışında, sivil idareciler tarafından yönetildiği yıllarda da yalnızca ordu vesayetiyle açıklanamayacak şekilde otoriter politikalara maruz kalmasında etkili olduğu savunulmaktadır. DP döneminde doğan ve ileride devam eden bu ilişkiyi göstermek üzere dönemin önemli İslamcı-muhafazakâr yazarlarından Necip Fazıl ve Eşref Edip ile DP lideri Adnan Menderes'in söylemlerine başvurulmuştur.

Muhafazakârlık, İslamcılık ve Türkçülük'ün buluşma noktasında yer alan Necip Fazıl, milliyetçi muhafazakârların ve İslamcılar'ın üstat kabul ettikleri ve geçmişten günümüze politik söylemlerde görüşlerine sıkça başvurdukları bir isimdir (Ateş, 2017: 112). Eşref Edip ise çok partili hayata geçilmesiyle beraber İslamcı Sebillürreşad Dergisi'ni yeniden çıkarmaya başlayan ve yazılarıyla İslamcı düşünceyi en fazla savunan yazarlardan biridir. Bu iki yazar bilhassa Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) ve CHP'nin din karşıtı politikalarına tavır almak konusunda sürekli DP'yi uyarışlardır. DP'nin din ve laiklik politikalarından mutlu olmayan Necip Fazıl ve Eşref Edip, sürekli DP'yi istedikleri yöne çekmeye çalışmış ve bu konuda çokça hayal kırıklığı da yaşamışlardır. Nitekim Eşref Edip "Nihayet anlaşıldı ki Halkçılarla Demokratların din ve vicdan hürriyeti hakkında telakkileri, zihniyetleri ayırdır" (Fergan, t.y.: 95) ya da "...Halkçılarla Demokratların laiklik ve demokrasiyi telakki ve tatbik hususunda ayrılık gayrılıkları kalmamıştı" (Fergan, t.y.: 117) sözleriyle DP politikalarından duyduğu hoşnutsuzluğu ifade etmiştir. Ancak tüm bu memnuniyetsizliklere ve hayal kırıklıklarına rağmen aralarındaki söylemsel ortaklık bizi, bu iki isim ile DP'yi bir arada düşünmeye yöneltmektedir. Bu çerçevede yazarların DP'den beklentileri, DP aracılığıyla CHP'den rövanş alma hayalleri ve buna uygun yönlendirme çabalarından hareketle DP ile ortaklaşan milli iradeci ve çoğunlukçu siyaset anlayışları çözümlenmiştir.

Sebillürreşad Dergisi, 1950'li yıllarda İslamcı düşüncenin en önemli mecralarından biridir. Cumhuriyet öncesine dayanan bir geçmişi olan dergi, ilk olarak 1912-1925 yılları arasında yayınlanmış ve Türkiye'de İslamcı düşüncenin kurucu mecralarından biri olmuştur. 1925'te kapatılan dergi çok partili hayata geçilmesiyle birlikte yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Bu durumu Eşref Edip şu sözlerle müjdeli; "Mademki millet, imanlı ve faziletli ve asil Türk milleti, onun çıkmasını istiyor, ondan hizmet bekliyor, biz de bu umumi arzuya uyarak Allah'ın inayet ve tevfikine güvenerek, bugünden itibaren Sebillürreşad'ı yeniden neşre başlıyoruz" (Fergan, 1948: 2). Derginin yayıncısı Eşref Edip Fergan'ın kaleme aldığı makaleler Tek Parti dönemiyle hesaplaşmaya yönelik 'kavga yazıları' niteliğindedir (Bora ve Ünüvar, 2016: 161). Necip Fazıl ise 1950'lerde Büyük Doğu dergisinde yazdığı makalelerle güncel siyasetin içinde olmuştur. Büyük Doğu ve Sebillürreşad dergileri, 'aşırı' modernleşme ve bunun yarattığı ahlak buhranı ile beraber düşündükleri komünizm tehlikesine yönelik tepkilerini Tek Parti idaresine yönelik öfkeyle birleştirmişlerdi (Bora, 2017: 440).

Bu dergilerin kurucuları olan Necip Fazıl ve Eşref Edip, 1950’li yıllarda iktidarda olan DP’ye, CHP’ye karşı rövanşist bir tutum takınması için baskı yapmış, umduklarını bulamasalar da 1950’li yıllar boyunca özellikle de DP’nin lideri Adnan Menderes’e seslenmeye devam etmişlerdi. Çalışma ile DP’nin siyasal söylemi ile İslamcı-muhafazakâr yazarların görüşlerinin milli irade kavramı etrafında özellikle hangi konularda benzeştiği ve farklılaştığı örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Türkiye’de Sağ Siyaset

Türkiye’nin modernleşme sürecinde yaşananlar, siyasetin temel dinamiklerini anlamak açısından büyük önem taşır. Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatına dek toplumun anlayış ve yaşam tarzını değiştirmek amacıyla köklü sosyo-politik ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı bir ülke görünümündedir. Atatürk’ün ölümü ve hemen ardından başlayan II. Dünya Savaşı boyunca parti ile devletin özdeşleştiği yapı İsmet İnönü liderliğinde devam etmiştir. CHP’nin mutlak idaresinin hakim olduğu tek partili yıllar olarak anılan bu dönemde yapılan ve Türkiye’nin hukuksal, kurumsal ve sosyal yapısını dönüştüren köklü uygulamalar farklı kesimler tarafından farklı şekilde değerlendirilir. Cumhuriyeti kuranlar tarafından Batılılaşma, modernleşme, ilerleme kavramlarıyla desteklenen bu dönüşümler, bazı kesimler tarafından özellikle dini-kültürel alanda gerçekleşen inkılaplar dolayısıyla toplum mühendisliği ve dayatma olarak algılanmıştır (Ahmad, 2009: 128). Türkiye’de sosyal alanın merkez ve çevre olmak üzere iki karşıt sosyal güç üzerine kurulduğunu belirten Mardin (1973) Osmanlı’dan miras kalan halk kitleleri ile elitler arasındaki bu bölünmenin Cumhuriyet’le birlikte dindar kitlelerden oluşan ‘çevre’ ve seküler elitlerden oluşan ‘merkez’ biçimini aldığı görüşündedir. Cumhuriyet devrimlerinin yalnızca sosyo-kültürel açıdan değil ekonomik açıdan da toplumun geniş kesimlerini içermemesi ve onların hayatlarında önemli maddi değişimler yaratamaması da toplumsal yapıda böyle bir ayrımın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Toplumdaki bu bölünme ve hayal kırıklıkları doğal olarak farklı arayışları ve siyasaları beraberinde getirmiştir.

İşte Türkiye’de sağ siyaset hem bu sosyo-ekonomik hem de az önce belirttiğimiz gibi sosyo-kültürel ve politik problemlere bir tepki olarak doğmuştur. Bu doğrultuda sağ siyasetler, modern ve sanayileşmiş bir ulus devlet olma yolundaki sancılı sürecin getirdiği değişimleri ve yeni maddi açılım fırsatlarını geleneksel kültürel değerlerle harmanlayarak toplumsal iklime uygun hale getirmeye ve kabul edilebilirliğini artırmaya çalışmıştır. Bu konuda Mert (2007: 10-11) 50’lerden itibaren sağ söylemlerin zeminini oluşturan formülün, liberal ekonomik politikalarla geleneksel dini sembollerin buluşması temeline

dayandığı görüşündedir. Yazar, çok partili hayata geçişin ardından DP ile siyaset sahnesine çıkan söylemin, sağ siyasetlerin evrensel formülünü Türkiye özeline tercüme ettiği ve toplumun geniş kesimlerinin dış yardım ve borçlanma ile sağlanan ekonomik açılımın yarattığı zenginliğe ve modernleşmenin vaat ettiği imkanlara, şehirleşmeye, toplumsal hayata daha fazla katılma imkanına kayıtsız kalmadığını belirtir (Mert, 2007: 12). Temelde ekonomik modernleşme ile kültürel muhafazakârlık arasında bir köprü kurmaya çalışan sağ siyaset, toplumsal kimliği seküler ve Batılı değerlerden ziyade dinsel ve yerel kültürel değerler ve semboller üzerinden inşa etmeye özen gösterir (Mert, 2007: 66). Bunu yaparken de modernleşmeyi, dinsel kimlik ve sembolleri terk etmeden ulaşılabilecek bir hedef olarak işaretler.

Bu noktada geniş kitlelerle buluşmaya çalışan merkez sağ geleneğin İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlıkla ilişkisi önem kazanmaktadır. Merkez sağ ile bu ideolojik akımlar arasındaki ilişki muğlak olduğundan düşünce dünyasında merkez sağ ile bu ideolojileri çok kolaylıkla birbirine eklemleyen bir literatür mevcuttur. Bu literatüre en kapsamlı ve netlikte eleştiriye ise Yüksel Taşkın yapmaktadır. Taşkın (2007: 80-82) milliyetçi muhafazakâr sağcı aydınların merkez sağ geleneği tam olarak kapsayamadığını, sağcı aydınların doktriner olma kaygısı gütmesine karşın merkez sağın (ve bu çizgiyi başlatan DP'nin) gücünü doktriner olmamasından aldığını söylemektedir. Taşkın'a göre merkez sağ gelenek gücünü sağcı aydınların ideolojik kaynaklarından ve onların teorilerinden almak yerine kitlelerde uyandırabildiği maddi gelişme umudundan almaktadır. Böylece rejimle de çatışma yaşamadan popülist siyasetini sürdürebildiğini ve bu süreçte Türkiye'yi modern kapitalist dünyaya eklemlemeyi başarabildiğini söylemektedir. Sağcı aydınlarla merkez sağın arasında böyle bir gerilim olduğunu ifade etmenin dolaylı sonuçlarından biri merkez sağın otoriter çizgiye savrulmasının dönemin koşullarından kaynaklandığını kabul etmektir. Nitekim Taşkın kendi ifadesinde merkez sağ çizginin ekonomik kriz dönemlerinde sağcı aydınlarla daha fazla yaklaştığını, söyleminde ideolojik-doktriner vurguları arttırdığını söylemektedir. Örnek olarak da DP'nin 1957'den itibaren başlayan çizgisini ve Adalet Partisi'nin 1970'lerdeki Milliyetçi Cephe hükümeti zamanlarını vermektedir (Taşkın, 2017: 20-21).

Sağcı aydınlarla merkez sağ arasındaki fikri çatışmalar, uyuşmazlıklar genel olarak alanda bilinmektedir. Bu yüzden çalışmamızda bilhassa DP siyasetinden en fazla hayal kırıklığına uğramış iki aydın, Necip Fazıl ve Eşref Edip seçilmiştir. Fakat aralarındaki bu anlaşmazlıklara ve gerilimlere rağmen bu aydınlarla DP liderliği arasında önemli bir söylem ortaklığı bulunduğunu ve bu ortaklığın milli iradecilik üzerinden şekillendiğini iddia ediyoruz. Milli iradecilik onların genel olarak demokrasiye bakışlarını şekillendiren bir kavram ve bu konuda aynı

verde olduklarını öne sürüyoruz. Buradan hareketle merkez sağ çizgideki DP ile başlayan ve daha sonra merkez sağ partilerle devam eden anti-demokratikliğin konjonktürel bir savrulma değil yapısal olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Dolaylı bir iddiamız da şu: Bu söylem ortaklığı üzerinden DP bir taraftan kitlelere seslenebilirken sağcı aydınlar da milliyetçi muhafazakâr ve İslamcı ideolojilerine uygun bir genç kuşağın doğmasında önemli katkı sağlayabilmişlerdir. 1960'ların sonunda merkez sağ çizgiden İslamcı ve muhafazakâr partilerin çıkabilmesinin biraz da buna bağlı olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle de bu yıllardaki DP liderliğinin söylemleriyle bahsettiğimiz iki muhafazakâr İslamcı aydının görüşlerinin hangi noktalarda ortaklaştıklarını ve birbirlerini destekler hale geldiklerini kıyaslamamızın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Millî İradecilik

Millî iradecilik kısaca organik toplum-kutsal devlet idealini merkezine koyan ve farklılıkları yok sayan düşmanlaştırıcı, otoriter ve çoğulculuğu yok sayan çoğunlukçu bir siyaset anlayışı olarak özetlenebilir. Ortaya çıkış sürecinde toplumun değerlerini, talep ve beklentilerini dikkate alan ve kendini toplumla özdeşleştiren millî iradeci anlayışa göre millet temel özne, milletin çıkarı ise gözetilmesi ve korunması gereken temel amaçtır. Milleti yaşayan bir organizmaya benzeten millî iradecilik, yekpare bir toplum anlayışıyla farklı unsurların bütünü içinde erimesini öngörür. Bu çerçevede toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, etnik, dini ve ideolojik farklılıklardan oluştuğu iddiasını reddeden bu anlayış, toplumu dindar, muhafazakâr ve milliyetçi özelliklere sahip türdeş ve organik bir bütün olarak görme eğilimdedir.

Halkı etnik ya da dinsel unsurlar üzerinden organik bir bütün olarak algılayan ve kendini de bu halkın yegâne temsilcisi olarak gören anlayışta, kimlik ve değerleri halkın kimlik ve değerlerine tehdit olarak görülenlerin sosyal, siyasal ve kültürel haklarından mahrum bırakılması da doğal karşılanır (Ateş, 2017: 111). Farklılıkları görmezden gelen ve dışlayan millî iradeciliğe göre millet, kendilerine oy veren dindar, muhafazakâr ve milliyetçi kesimlerden oluşurken, farklı siyasi görüş, ideoloji ve yaşam biçimine sahip olanlar organik bir toplum olan milletin içinde yer almayan ötekilerdir. Bu anlayışın milleti tanımlarken çizdiği sınır ayrıca millet-seçkin karşıtlığının yaratılması ve yaşatılmasında da önemlidir. Kendini milletin tek temsilcisi olarak konumlandıran millî iradeci anlayışta iktidardaki partinin kendini millî iradeyle özdeş görmesi (Geliş, 2013: 5-6), dolayısıyla da iktidara yönelik herhangi bir eleştiriye bizzat milletin kendisine yapılmış gibi muamele etmesi söz konusudur.

Millî iradeciliğin bir diğer özelliği ise çoğunlukçu bir sistem olmasıdır. Bu sistemde seçimlere özel bir önem verilir. Zira demokrasi düzenli olarak yapılan

seçimlerle gerçekleşir. Demokrasi temelde halkın çoğunluğunun desteğini alan siyasi partinin yönetme hakkına sahip olması esasına dayanır. Ancak belirli kültür ve değerlere sahip olanların toplumun ana kütesini oluşturduğu türdeş toplumlarda seçimlerle ortaya çıkan siyasal çoğunluğun bütün siyasal ve hukuki kurumları kontrol altına almaya çalışması ve kendisini milletin en yüksek çıkarını bilen ve bunun için politikalar üretmekle sorumlu tek güç olarak görmesi mümkündür. Diğer bir deyişle bir partinin halkın çoğunluğunun oyunu alması, millete ait olan mutlak iktidarı kullanma hakkına sahip olması şeklinde yorumlanır. Özellikle sağ söylemde öne çıkan türdeş biçimde tanımlanan bir toplumun otantik temsiline dayanan 'milletin gerçek temsili' şeklindeki demokrasi tanımı, bireyin devlete koşulsuz sadakatini içeren kendine özgü bir demokrasi anlayışını da beraberinde getirmektedir.

Milli iradeci anlayışta seçimler ayrıca vatandaşların karar verme mekanizmalarına katılmalarının tek yoludur. Dolayısıyla millete, seçimler yoluyla iradesini göstermenin dışında siyaseten pasif bir rol biçilir. Millet-devlet özdeşliğinden hareketle halkın çoğunluğunun oylarını alarak milli iradenin tek temsilcisi konumuna gelen siyasi iktidar, kendisini devlet iktidarının da tek sahibi olarak görür, dolayısıyla da koşulsuz sadakat ve itaat bekler. Bu anlayış iktidarın keyfi uygulamalarına da zemin oluşturabilir (Geliş, 2013: 5-6). İşte bu nedenle milli iradecilikteki çoğunlukçuluk anlayışının otoriterlikle kol kola olduğu söylenebilir. Seçimler sıfır toplamı bir oyun olarak görüldüğünden muhalefete düşmanca bir tavır takınılması ve her türlü muhalefetin milli iradeye karşı olduğu gerekçesiyle gayri meşru kabul edilmesi kolaylaşır (Geliş, 2013: 5-6). Bu ise aslında otoriter karakterinin en önemli göstergesidir.

Millet ile iktidar arasında kurulan doğrudan ilişki, farklı toplum kesimlerinden iktidara yöneltilen her tür eleştirinin ya da yapılan her tür muhalefetin yasadışı, düşmanca ve gayri-millî hatta hainlik olarak değerlendirilmesine, seçilmiş iktidara yönelik eleştirinin millet iradesine yapılmış sayılmasına, iktidarın milli iradenin tek temsilcisi olarak görülmesinden dolayı farklı kesimlerden gelen taleplerin değersizleştirilmesine yol açar (Uslu, 2017). Yukarıda özetlenmeye çalışan milli iradeciliğin temellerini oluşturan kriterlerin hem Demokrat liderlerin hem de İslamcı yazarların siyasi anlayışlarındaki ortak noktalar olduğu düşüncesinden hareket eden bu çalışma, mevcut CHP iktidarını eleştirerek kendini toplumla özdeşleştiren, zenginleşmeyi vaat eden, özgürlükçü politikaları savunan DP ve İslamcı muhafazakâr yazarların nasıl eleştirdikleri anlayışın türevi haline geldiklerini ve ayrıca merkez sağ gelenekte devam eden bir anlayışın temellerini attıklarını milli iradecilik üzerinden çözümlemeyi hedeflemektedir.

Yöntem

Çalışmada DP lideri Adnan Menderes ile Necip Fazıl ve Eşref Edip'in görüşlerini yansıtan yazılar milli iradeciliğin temel özellikleri çerçevesinde nitel bir içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, birbiri ile benzeşen verileri belirli kategoriler altında bir araya getirmeyi ve bu kategorilerin okuyucu tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde yorumlanması ya da ikinci bir okumaya tabi tutulması esasına dayanan bir yöntemdir. Bu yönüyle genel ve hazır kalıpları olan ve bu kalıpların uygulanmasıyla gerçekleştirilen bir yöntem olmaktan ziyade kurallar çerçevesinde çalışmaya özgü olarak tasarlanan bir yöntemdir. Bilgin (2014) içerik analizini değerlendirme, yorumlama ve çıkarsama yapma imkânı veren bir yöntem olarak tanımlarken, içerik analizini ilk uygulayanlardan olan Berelson (1952) "nesnel, sistematik ve nicel bilgiye ulaşmayı sağlayan bir yöntem" olduğunu belirtmektedir. İçerik analizi ayrıca "uzun bir zaman kesitinde meydana gelen süreçleri inceleme olanağı veren güvenilir bir yöntem" (Yıldırım ve Şimşek, 1999) olarak da çalışmanın amaçlarıyla uyumaktadır.

Çalışma kapsamında Necip Fazıl'ın 1950'li yıllarda Büyük Doğu Dergisi'nde yazdığı *Başmakaleler* (2008 ve 2013), Eşref Edip'in 1950'li yıllarda Sebilürreşad Dergisi'nde yazdığı yazılar ve bu yazıların bir derlemesi niteliğinde olan ve 1950'ler sonrasında yayınlanan *Kara Kitap* (Tarih belirtilmemiş) adlı birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada Haluk Kılçık tarafından hazırlanan *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri* (1991-1992) adlı kaynaklara başvurulmuştur. Öncelikle, bahsi geçen kaynaklar milli iradecilik anlayışının temel kriterleri göz önünde bulundurularak incelenmiş ve birbiri ile benzeşen söylemler belirli kategoriler altında toplanmıştır. Bunun sonucunda milli iradecilik anlayışının temel kriterlerini yansıtacağı düşünülen 'organik toplum ve ötekileştirici/düşmanlaştırıcı siyaset', 'çoğunlukçu siyaset' ve 'otoriter siyaset' olarak analiz kategorileri belirlenmiştir. Ardından içerik analizinin uygulanmasında dikkat edilecek homojenlik, bütünsellik, ayırt edicilik, objektiflik ve amaca uygunluk (Bardin, 1977'den aktaran Bilgin, 2014: 13) kriterlerine göre kategorik taramalar gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda bir yandan DP ve İslamcı-muhafazakâr yazarların siyasete bakışlarının milli iradecilik etrafında nasıl benzeştiği ortaya konurken, bu benzerliğin yol açtığı sonuçlardan da bahsedilmiştir.

Bulgular

Organik Toplum ve Ötekileştirici/Düşmanlaştırıcı Siyaset

Organik toplum anlayışına göre toplum farklı özelliklere, sınıflara, çıkarlara bölünmemiş homojen bir yapıdır. Sosyolojideki organizmacı görüşten

hareketle yapılan bu toplum tanımında birlik, beraberlik, uyum, bütünleşme gibi kavramlar öne çıkar. Ancak bu bütünleştirici anlayış ayrıştırma ve ötekileştirmeyi de bünyesinde taşımaktadır. Biz-onlar üzerinden yapılan bir 'birleştirme' ve 'dışarıda bırakma' anlayışına dayanan bu bakış açısı Kintzler'in (1996'dan akt. Bilgin, 2007: 257-258) halk kavramının birleştirme yoluyla oluşturulması görüşüne uymaktadır. Kintzler'e göre halk ya 'birleştirme' ya da 'soyutlama' yöntemiyle oluşturulur. İlk yöntem halk kavramının insanların etnik, ırksal veya kültürel birtakım özelliklerden (davranışlar, alışkanlıklar, töreler, inançlar) hareketle birleştirilmesidir. Bu tarz bir birleştirme doğal olarak dışlamayı beraberinde getirir. Çünkü birtakım özelliklerden hareketle yapılan 'biz' tanımı ve bunun üzerinden tanımlanan iç grup, beraberinde bu özelliklere sahip olmayan ve bizim de dışında olduğumuz bir 'onlar' yani dış grup ayrımını getirir. 'Politik birleştirme' olarak da adlandırılan soyutlama yönteminde ise olgusal cevaplara veya inançlara dayanan bir halk kavramı yoktur. Bu anlayışta halk temellendirilmesi gereken bir inşa olarak görülür. Bu temellendirme konusunda, geleneğe ya da kutsal bir güce değil kendine hesap vermek zorunluluğu vardır (Bilgin, 2007: 258). Bu bilgiler ışığında milli iradecilik, toplumu birtakım özellikler üzerinden birleştirirken aynı zamanda ayrıştıran bir anlayış olması açısından birleştirme yöntemiyle uyusmaktadır. Toplumu birleştiren en önemli unsur olarak da genelde organik toplumun en önemli harcı olarak görülen dini kimlik ve dine karşı tutum gösterilmektedir.

1950'lerde *Büyük Doğu* dergisindeki makaleleriyle güncel siyasette aktif olan Necip Fazıl "Vatan bütünü içinde en büyük kuvvet milli iradedir. Hiçbir sınıf bahis mevzu olmaksızın hepsini merkezinde toplamış olan milli irade" (Kısakürek, 2013: 38) diyerek milli iradeyi oluşturan milleti sınıfsız, homojen, organik bir bütün olarak değerlendirir. Necip Fazıl ayrıca "asırlardan beri boğulan ve hakikatte Himalaya dağı gibi yüksek olmasına rağmen sis altında kaybedilen milli bünye ve milli irade" (2013: 141) diyerek bu organik toplumu kutsallaştırmakta ve yüceltmektedir.

Eşref Edip'in "Bu memlekette yaşayan on sekiz milyon halk Müslümandır" cümlesiyle başlayan sözleri ise organizmacı yaklaşımdaki toplumu oluşturan farklı unsurların bütünü içinde eriyip birleşmesi ya da ötekileştirilip dışına atılması anlayışını açıkça ortaya koymaktadır: "Bu halkın dini İslamdır. Minarelerde Allahüekber sadası yükselecektir. Bu size eza veriyorsa Moskova'ya gidebilirsiniz." ve "Millet her şeyden üstündür. Millet arzu ve iradesine boyun eğmek herkesin borcudur. Allahuekber sadasını işitmek istemeyen de Karadeniz'in öbür tarafına geçmekte serbesttir" (Fergan, 1950b: 73). Halkı dini kimlik üzerinden yekpare ve organik bir toplum olarak gördüğünü ifade eden yazar, bu bütünü dini değerlerini paylaşmayanlara gidilecek adres

olarak Karadeniz'in öte tarafını işaret etmektedir. Bu söylem organik toplum anlayışının, birleştirdiği kadar ayrıştıran da bir anlayış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Necip Fazıl da halkı büyük çoğunluğu Müslüman olan organik bir bütün olarak tanımlayarak toplum içindeki kültürel ve dini farklılıkları şu sözlerle yok sayar:

21 milyonluk nüfusumuzun taş çatlasa bir milyondan fazlası Müslüman-Türk sıfat ve mefhumuna zıd ve bu zıdlığa mütemayil olamaz. İşte yekununu çıkardığımız bu şehirli gençlik ve olgunluk zümresidir ki tekrar ediyoruz taş çatlasa ancak milyona varabilecek olan ekalliyetle, geride kalan yirmi milyonluk azim kütleinin iradesine zıt bir tavır almaya müstaid farzedilebilir. Hakikatte ise bu bir milyonun içindeki müteaddi ve mütearrız İslam düşmanları asla on, yirmi bini geçmez, gerisi ruhu bomboş ve cereyan nereden geliyorsa oraya mütemayil bir davasızlar ve meselesizler güruhundan ibaret (Kısakürek, 2013: 146).

Toplumunu Müslüman ve Türk olmak üzerinden 20 milyonluk bir bütün olarak gören Necip Fazıl geriye kalan 1 milyonu ise "azim kütleinin iradesine zıt bir güruh" olarak nitelendirir. Necip Fazıl tanımı daha da geliştirerek milli iradenin kimleri kapsadığını ve elbette kapsamadığını da netleştirir. Necip Fazıl'a göre milli iradeyi oluşturan güçler "Bütün mukaddesatçılar, milliyetçiler, gerçek Türkler, Anadolulular" iken bunun karşısında "köksüzler, Allahsızlar, kozmopolitler, sahte inkılapçılar, hasılı Türk milletini asırlardır yemeğe memur malum ve mahut unsurlar" yer alır (Kısakürek, 2008: 5).

Çok partili hayata geçişle birlikte İslamcı aydınların tek parti rejimine antidemokratik oluşundan dolayı değil dine ve diyanete husumetinden ötürü kahrettiklerini görülmektedir (Bora, 2017: 438). Lippman bu durumu, insanların onları çevreleyen gerçekliğe değil, bu gerçekliğe ilişkin kendilerinin oluşturduğu temsile tepkide buldukları şeklinde açıklar. Temsiller ise Lippman'a göre sosyal sistemdeki güç ve değer ilişkilerini kavramaya ve toplumdaki pozisyonumuzu savunmaya yönelik stereotiplerdir (Bilgin, 2005: 34). Çünkü insan çevresini, dünyayı, insanları ve şeyleri çift kutuplu (iyi/kötü, doğru/yanlış, yakın/uzak) algılar, sınıflandırır ve buna göre hareket eder. Bu bağlamda kendisine yakın olduğunu, onunla benzer düşündüğünü, onun yararına çalıştığını düşündüğü ile kendisine uzak olduğunu, ondan farklı olduğunu, onun aleyhine çalıştığını düşündüğü parti ya da siyasal görüş arasında algılamada bir yakınlık ve uzaklık farkı vardır. İslamcı yazarlar için bu yakınlık ve uzaklık algısını belirleyen temel unsur Tek Parti döneminde dine yapılan müdahalelerdir: "Camii, minare, Kur'an, iman, terbiye ve ahlak, kendi öz yurdunda en acıklı gurbete düşürülmüştür... Kur'an gariptir. İman gariptir. Ahlak gariptir. Camiye giren örümcek kafalıdır. İman ve ahlaktan bahseden mürtecdir. Başörtülü klasik Türk anası tipi, hortlaktır. Dudaklarını kıpırdatıp bir dua okuyan, menfaat

düşkünü üfürükçüdür” (Kısakürek, 2013: 116). Necip Fazıl, ‘din düşmanı’ olarak nitelendirdiği grubun özelliklerini, “Onlar dediğimiz gibi küçük kurmay heyetleriyle tam din düşmanları, külli kuvvetleriyle de ruhları bomboş, ucuza ve kolaya elde edilen kiravatlı okuryazarlar Avrupalı’ya hayran tasmalı çeyrek münevverler” (Kısakürek, 2013: 146) sözleriyle din ve Batılılaşmaya yönelik tutum üzerinden belirlerken, bir başka yazısında ‘onları’ tek başına Batılılaşma yanlıları oluşturur: “Tarihi bir asrı geçen köksüzlük, kozmopolitik, maymunvari taklitçilik ve sahte inkılapçılık ocağı” (Kısakürek, 2013: 94). Böylece toplumsal uyumun bozulduğuna işaret etmektedir.

Eşref Edip’in temel ötekisi ise CHP’dir. Bu çerçevede CHP’nin dini günlük hayatın dışına itmeye yönelik uygulamalarına odaklanan yazar, organik toplumu din üzerinden tanımlayarak CHP’nin neden bunun dışında kaldığını çeşitli yazılarında detaylandırmıştır:

Halk Partisi bir müddet milletle beraber yürüdü. Fakat harici tehlike düşman istilası bertaraf edildikten sonra istikametini değiştirdi, adeta müstevilere karşı olan savletini bu defa millete karşı çevirdi, ortalığı toz duman kapladı. Milletin en derin, en mukaddes hislerini hançerledi, bir anda bütün din müesseselerini kapattı... (Fergan, t.y.: 134-135).

Milleti mazisinden ayırdılar. Tarihinden ayırdılar. Şan ve şeref dolu mefahirinden ayırdılar. Anasından-babasından ayırdılar. Ahlak seciyesinden ayırdılar. İffet ve faziletinden ayırdılar. Allah’ından Peygamberinden, dininden imanından ayırmaya kalktılar. (Fergan, t.y.: 64).

Maksadımız dinimize karşı takip edilen düşmanca hareketin, reva görülen hakaret ve tecavüzün hak ve kanuna, anayasaya, laikliğe, insan haklarına, demokrasiye aykırı olduğunu ibret nazarları önüne sermek, bir asırdan fazla zamandır devam eden milletle idareciler arasındaki anlaşmazlığın ayrılığın esas sebebini ortaya koymak... (Fergan, t.y.: 14).

Eşref Edip özellikle dini, milleti oluşturan temel bir unsur olarak almış ve CHP’nin din karşısındaki tutumundan hareketle millet ve CHP arasında bir karşıtlık kurmuştur. Nitekim bu yaklaşım milli iradeciliğin milleti yekpare bir bütün olarak gören, milletin bu bütünlüğüne uymayan farklı kesimleri ise Türk siyasetinde sıkça başvurulan bir açıklama olarak yöneten-yönetilen uyumsuzluğu ya da millet-elit kopukluğu şeklinde açıklayan yaklaşıma uygundur. Bir tarafta bu organik bütün, diğer tarafta onu keyfi bir şekilde yöneten idari azınlık vardır. Önemli olan bu ikiliği ortadan kaldırmak, ‘devleti milletle barıştırmak’, devleti milletin içinden çıkmış temsilcilerin yönetmesini sağlamaktır (Arabacı, 2005: 124).

Fikri tartışmalarda tarafların kendilerini ve rakiplerini tanımlamak için kullandıkları kavramlar siyasetin doğasında vardır. Bu kavramlar 'biz' kategorisi içerisinde değerlendirilecek olanları ve 'onlar' kategorisi çerçevesinde ötekileştirilecek hatta düşmanlaştırılacak olanları belirler. Bu kategorileştirme siyasette tarafını seçmenin ve göstermenin önemli bir yoludur. Taraflar kendilerini siyasal, ekonomik, dini, etnik, kültürel vb. kimlikleri üzerinden belirleyip karşıtlarını yine bu kategorilerle ötekileştirebilirler. Göreceli olan bu kavramların esas fonksiyonları dostunu, düşmanını seçmek ve işaretlemek yanında kime nasıl muamele edileceğine de yön vermektir. Bu çerçevede Necip Fazıl'ın söylemlerinde 'fedai dost' ve 'amansız düşman' tanımlamaları üzerinden millet milliyetçi, mukaddesatçı ve etnik özellikler üzerinden birleştirilerek organik toplum içine dahil edilirken, aynı zamanda kimin bu toplumun dışında kaldığı da belirtilir. Yine yazara göre bir tarafta "baldir bacak tirajıyla matbuat, bütün yaygaracı unsurlarıyla üniversite, sadece yırtık ve mimli tipleriyle adalet cihazı ve Mahmutpaşa tezgâhtarlarına mahsus sefil belagatiyle topyekûn muhalefet", diğer tarafta ise 'millet' vardır (Kısakürek, 2008: 11). Bu sözleriyle Necip Fazıl, yurttaşların siyasal hayata katılımını sağlayan basın, üniversite gibi kurumlara yönelik olumsuz bakışını ortaya koyarken aynı zamanda milli iradeciliğin kendisini milletin tek temsilcisi olarak her türlü eleştiri, denetim ve hesap verme talebinden azade gördüğünü de göstermiştir. Bu bakış açısı Menderes'te ise şu sözlerle karşılık bulur: "Şu halde matbuat, münevverler, muhalefet partileri, üniversite bunların hepsi bir tahrip cephesi halinde harekete geçmiş bulunuyorlar" (Kılçık, 1992a: 152). Menderes münevverleri ve hocaları "halktan kopuk" olmakla eleştirir ve "tahsil başka, irfan ve idrak başkadır" der (Kılçık, 1991c: 45).

Menderes organik bir bütün olan bu yekpare toplumu "hürriyet aşkı, memlekete bağlılık ve yılmayan, fütur nedir bilmeyen ruh" ile "icabında kahramanca dövüşen fakat aslında sulhe aşık bir millet" (Kılçık, 1992c: 86) şeklinde milliyetçi kriterler üzerinden tanımlar. Ayrıca "Biz bu milletin ruhunu kendi ruhumuz gibi bilmekteyiz, çünkü biz müşterek bir ruhun parçasıyız" (Kılçık, 1992c: 222) diyerek bu organik bütün ile kendilerini özdeşleştirir. Karşısında ise "Sabotajcı, inkârcı, boykotajcı" dediği ve "Tezvirici, iftiracı, dünün müstebiti, yalancı hürriyetçi" olmakla eleştirdiği CHP vardır (Kılçık, 1992a: 308). Necip Fazıl ise Menderes'i Türk kimliğine sahip çıkması üzerinden milli iradenin tek temsilcisi olarak görür: "DP iktidar mihrakını Türk ve Türklüğe bağlı kılmakta ve gizli saiklere karşı korumakta tek müessir sadece Adnan Menderes ve yakınlarıdır" (Kısakürek, 2013: 50). Bu çerçevede milli iradeciliğin organik toplum tanımı, kimin ve hangi koşullarda bu toplumun bir parçası olacağı ve kimin dışarıda kalacağı sınırları belirler.

Genelde 'biz'im kim olduğumuzun kim olmadığımızı üzerinden tanımlanmasından hareketle detaylı bir 'onlar' tanımlamasına ihtiyaç vardır. Nitekim milli iradecilik organik toplumu kimlerin oluşturduğunu özellikle kimlerin dışarıda kaldığı üzerinden netleştirmeye çalışır. Hem İslamcı muhafazakâr yazarların hem de DP'lilerin söylemlerinde 'onlar' kategorisinin temelde birkaç özellik üzerinden tanımlandığı görülür. Necip Fazıl'ın "Garp emperyalisti, Yahudi sermayesi, köksüzlük cereyanı, alafrangalık gayreti, Mason hilesi, inkılap yobazı, CHP zihniyeti" (Kısakürek, 2013: 190) sözleri bu açıdan manidardır. Söylemlerde din ve laiklik, sol/komünizm ve Batılılaşma konuları üzerinden birbiriyle ilişkili ve birbirini destekleyen bir 'şer ittifakı' olarak konumlandırılan ötekileri, CHP başta olmak üzere Solcular/Komünistler, Yahudiler, Batılılaşma yanlıları oluşturmaktadır. Eşref Edip'in "Siz hem milletin kalbine hançer sokuyorsunuz hem de iyi bir şey yaptığınızı söylüyorsunuz. Tıpkı Yahudiler gibi konuşuyorsunuz" (1950b: 8) sözleriyle açıkça ortaya koyduğu gibi tüm bu 'şer odakları' farklı sınıflardan oluşmayan homojen toplumu söylemleriyle ve eylemleriyle bölmeye çalışan ötekilerdir.

DP'nin organik toplum ve kutsal devlet anlayışından beslenen ötekileştirici siyaseti özellikle sol karşıtlığında kendini açıkça gösterir. Sol sayılabilecek en ufak bir muhalefet girişimi bile komünizm adı altında kriminalize edilerek söylemlere yansır (Bora, 2016: 339). Nitekim Menderes'in "Biz solculuğu bugün bu memleketin aleyhine ve zararına çalışan kuvvetlerin ajanı olma manasında alıyoruz" (Kılçık, 1991a: 8) sözü solu kriminalize eden bakış açısını net olarak gösterir. Menderes; "Kökü dışarıda olan, bir çete halinde ve gizli teşkilat olarak muhayyel bir istilanın öncülüğü vazifesini görmeye yeltenenlere karşı kanuni tedbirlerimiz daima şiddetli olacaktır" (Kılçık, 1991a: 296-297) ya da "İrtica ve ırkçılık gibi cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maske altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz" (Kılçık, 1991a: 27-28) diyerek memleketin aleyhine çalıştığını ve dış düşmanlardan yardım aldığını iddia ettiği sola karşı verilecek mücadeleye yasalar üzerinden bir meşruiyet sağlamaya çalışır. Benzer şekilde Eşref Edip'in ve Necip Fazıl'ın milli iradeciliğinde de esas düşman komünizmdir. Cumhuriyet devrimlerinin bir manevi boşluk yarattığını savunan Eşref Edip, "sapık zihniyet" olarak nitelendirdiği komünizmin bu boşluktan yararlanarak gelişmeye başladığını söyler ve DP'den beklentilerini şöyle sıralar;

Bir zamanlar dünyaya meydan okuyan Müslüman Türk milletini çökerten, asırlarca üç kıtada hükümlan olan Müslüman Türk İmparatorluğu'nu yıkan, parçalayan, sapık ve bozguncu zihniyet yıkılmadıkça, Müslüman Türk milletinin din hürriyetine kavuşmasına, halasına, imkanı yoktur. Her şeyden evvel bu zihniyetin yıkılması lazımdır. Bu temel davadır... Bu sapık zihniyeti. Allah yolunu

bırakarak şeytan yolunu tutanların can-ü gönülden benimsedikleri, kendilerine mal ederek dört elle sarıldıkları bu solak, bu yıkıcı, bu sapık zihniyet, bu mason zihniyet, bu müfsid, bu bozguncu Marksist ideoloji yıkılmadıkça milletin din hürriyetine kavuşmasına asla imkan yoktur (Fergan, t.y.: 10-11).

Necip Fazıl ise CHP'yi komünizme müsamaha göstermekle suçlayarak DP'yi komünizmle mücadele eden parti olarak yüceltir: "Bu memlekette ilk defa gerçek komünizma ile mücadele Demokrat Parti hükümetine nasip olmuştur" (Kısakürek, 2013: 198). Ona göre komünistlere yapılması gereken bellidir: "Bunlar tek cümlelik teşhisle, şehirlerin en büyük meydanlarında ipe çekilecek ve etleri soyulup dökülünceye kadar teşhir edilecek"tir (Kısakürek, 2013: 196). Büyük hedef ise Çarlık Rusya'nın yıkılmasıdır. Necip Fazıl bu yönde yapılacakları "şanlı intikam alma" olarak nitelendirerek şu sözlerle anlatır; "İslam alemi ve Türk dünyası için bütün tevekkün hesaplarının başında komünizma ve onun yatağı olan büyük ve geniş ülkenin tasfiyesi vardır. Bu madde yerine gelmedikçe de başka hiçbir maddeye sıra yoktur" (Kısakürek, 2013: 196). Necip Fazıl komünizmle mücadele önceliğini her şeyin önüne koyarken Eşref Edip hükümetin sol cereyanlara karşı aldığı şiddetli tavır şu sözlerle destekler: "Bu hususta hiçbir itirazda bulunacak değiliz. Bilakis komünizm afetine karşı hükümetin çok ciddi ve uyanık olması lazım gelen tedbirleri alması cidden şayanı takdirdir" (1950b: 5)

DP ve İslamcı yazarların görüşlerinde, özellikle CHP'nin laiklik anlayışı ve komünizm üzerinden düşmanlaştırıcı bir siyaset dilinin ve eylem beklentilerinin hâkim olduğu görülür. Eşref Edip'in milli iradeci demokrasi anlayışında en büyük düşman komünizm ve "en yüksek makamlara komünistleri getiren" CHP'dir. Şöyle devam eder; "...milliyetçiliğe hücum eden, gençliğe komünistlerin gösterdiği istikamette işkenceler yapan, meşhur komünistleri sofralarına alarak arkalarını okşayan Halk Partisi ve Milli Şefleri" (1950d: 11). CHP'nin politikalarını komünizmle ilişkilendiren Eşref Edip'e göre komünizmin ortaya çıkmasının nedeni Tek Parti idaresinin din karşıtı politikalarıdır. Ona göre tek Parti idaresi yüzünden "dinden, imandan mahrum, milli değerlere düşman, komünizme aşık, haymotloz, derbeder, serseri bir nesil yetişmiştir". Fergan ayrıca "Türk milletinin gençlerini soysuzlaştırdılar, mefahir dolu mazilerinden, ecdadından soğuttular, Bolşeviklere gönül verecek avare, serseri bir nesil yetiştirdiler" diye yazar (t.y.: 71). Tek Parti idaresinin dine yönelik bütün müdahalelerini komünizmle ilişkilendirir.

CHP'nin geçmişine yönelik sert eleştirilerde bulunmak ve muhalefetin otoriterlik iddiaları karşısında onların geçmişte yaptığı antidemokratik uygulamaları 'hatırlatmak' DP'nin siyasal söyleminde geniş yer tutar (Eroğul, 1990: 75). DP'nin

muhalefete yönelik bu eleştirileri İslamcı kesimler tarafından da alkışla karşılanır. Nitekim Eşref Edip “Kuran dili ile camilerde ezan okuyanları zindanlara atılma devri artık ebediyen tarihin kara ve kızıl gayyasına gömülüyor. Bundan sonra inşallah Kuran dili serbest olacaktır” (1950b: 11) sözleriyle DP’ye bağladığı umudu açıkça ortaya koyar. Ancak Eşref Edip için sadece Kuran dilinin serbest olması yeterli değildir: “İman kalelerini talan edenlerin” cezasını çekmesi gerekir; “Bütün yakıp yıktığınızı talan ettiğiniz iman kaleleri yeniden yapılacak. Siz onları gördükçe kara ve kızıl düşünceler içinde kıvranacaksınız. Azabın en ağırını çekeceksiniz. Allah size bunları herkesin gözü önünde çektirecek. İniltilerinizi yer gök işitecek” (1950b: 8).

Necip Fazıl ise Menderes ve Eşref Edip’in CHP ve komünizme karşı olan tavrını paylaşmakla birlikte ‘şiddetini’ yeterli bulmaz. Ona göre CHP’ye yapılması gereken “Ebediyen kapısını kapamak ve kapıcılığını örümceklere havale etmek”tir (Kısakürek, 2013: 6). Yazar CHP’ye karşı ‘harekete geçmeyi’ salık verir: “Bu hal sırf İnönü ve hempasının gereği gibi cezalandırılmadığı içindir. Fiil, mutlaka fiil, imha ve hayran edici fiil. Veciz, ulvi ve bir anda telkin ve tatmin edici fiil. Fiilin nasılı üzerinde konuşmaya bile değmez. Kanuni olmak şartıyla her türlü... Ya bu haşereleri gebertecek ya bu vatani öldüreceksiniz. Derhal haşereleri öldürünüz” (Kısakürek, 2013: 30-31). Açık bir şekilde CHP’yi düşmanlaştıran Necip Fazıl, bu çerçevede Menderes’e çağrıda bulunur: “Eğer Türk milletinin hudutsuz itimadını kazanmak istiyor ve (nâr)dan gelen münevverleri değil (nur)dan gelen münevverleri kendine bağlamak diliyorsan gebert Halk Partisi isimli sıçanı” (Kısakürek 2013: 75). Düşmanlaştırıcı bu dil, İslamcı yazarların CHP’den rövanş alma hayallerinin baş aktörü olarak DP’yi gördüklerinin kanıtıdır. Necip Fazıl’ın; “Milletin celladı artık geberme vaktin gelmiştir” (Kısakürek 2013: 35) ya da “Hastayı tımarhaneye Halk Partisini de mezara sokmak lazımdır” (Kısakürek 2013: 69) diyerek DP’den beklentilerini net şekilde belirtir.

DP’nin milli irade söylemi, partinin milletin temsilcisi olduğu, karşıtlarının ise bugüne kadar devleti yöneten azınlık bir bürokratik iktidar ve ondan fayda sağlayan kesimler olduğu anlayışına dayanmaktaydı. Nitekim DP iktidarıyla birlikte bürokratik vesayetin ortadan kaldırılacağı ve milli iradenin tecelli edeceği iddiası Menderes’in ve DP’nin söyleminde sıkça karşılaşılan bir argümandır. Menderes, “Başarılamayacak iş yoktur yeter ki millete rehberlik edenler onun iradesiyle çalışmayı şiar edinmiş olsunlar” (Kılıçık, 1992c: 1001-102) sözleriyle CHP dönemindeki yönetim anlayışının yarattığı kopukluğu milli iradeyi gözetme önceliğine bağlamaktadır. Bu söyleme göre bugüne kadar bürokratik azınlık milleti keyfi bir şekilde idare etmiş, onu baskı altında tutmuş ve gelişmesine, kalkınmasına önem vermemişti. Necip Fazıl “Benim neslim 1950 iktidarına kadar

hakimiyet mevkiine hiçbir suretle yanaştırılmamış ve berzahta harcanmıştır.” (Kısakürek, 2013: 110) diyerek geniş kitlelerin Müslüman kimlikleri nedeniyle hak ettikleri mevkilerden dışlandığı ve ekonomik, siyasal ve kültürel iktidarın millettten gasp edildiği şeklindeki popüler söylemi dillendirmektedir. Millettin cehaleti ve yoksulluğu azınlık iktidarının ayakta kalmasını sağlamış, bu azınlık iktidarın milletin sorunlarına, değerlerine, hassasiyetlerine burun kıvrımıştır. Necip Fazıl’ın “Kendi öz vatanında muhacirane gezip ağlayanlar” (Kısakürek, 2013: 147) olarak tanımladığı millet, “Öz vatanında garip öz vatanında parya” haline getirilmiştir. Fakat şimdi DP iktidarıyla birlikte insanlar “Yeter, söz milletindir” demiş ve iktidarı bir avuç azınlığın elinden almıştır (Demirel, 2016: 121). Kitlelerin Müslüman kimlikleri nedeniyle hak ettikleri mevkilerden dışlandıkları mesajına dayanan popülist muhafazakâr söylem iktisadi, politik ve kültürel iktidarın ‘millet’ten gasp edildiği ve ‘millet’in hakiki evlatları’ olarak muhafazakarların bu mevkileri ‘hak sahiplerine’ iade etme misyonuyla hareket ettiklerini vurgulamıştır (Taşkın, 2017: 88). Taşkın’a (80) göre merkez sağın gücü de tam bununla yani “tanıdık bildik bir kültür ikliminde maddi değişimden istifade etmek” isteyen kitlelerde uyandırdığı ümitvarlık ve iyimserlikle yakından ilişkilidir. Siyasete ve demokrasiye böyle bakıldığında DP iktidarına getirilen her eleştiri millettten kopmuş bir azınlığın gayri meşru talebi olarak düşünülüyordu. Bu şartlar altında vatandaşa düşen ise devlete-iktidara koşulsuz itaattir (Mert, 2007: 53-54). Ancak bir yandan da milli irade derken aslında elitist ve dar bir kadro rehberliğine dayanan anlayışı ortaya koymuşlardır. Özellikle Necip Fazıl, DP ile kıyaslandığında söylemindeki en önemli farklılıklarından biri bu elitizmdir. DP bir kitle partisi olarak kitlelerin gücüne ve sağduyusuna güvenirken Necip Fazıl’a göre ise “kalabalıklar ruhundan ziyade midesiyle düşünür, yalnız o cephenin azından veya çoğundan anlar” (Kısakürek, 2013: 285).

Sonuç olarak toplumu organik bir bütün olarak gören milli iradecilik, bu bütünü kimlerden oluştuğunu ve kimlerin dışarıda kaldığını detaylıca betimledikten sonra ‘kimin’, ‘neden’, ‘neyi’ hak ettiğini ve dışarıda kalan ötekilere nasıl davranılacağını belirlemektedir. Ayrıca DP’nin ‘öteki’ olarak ilan ettiği CHP başta olmak üzere komünizme ve diğer güçlere karşı politikalarının netleştirilmesinde, İslamcı yazarların ise ötekiler karşısında ‘biz’ olarak konumlandığı DP’den beklentilerini ortaya koymalarında düşmanlaştırıcı siyaset anlayışının önemli bir etkisi vardır. Bu kategorileştirmeye merkez sağ siyasetin temel ötekilerini belirlemek için daha sonra da sıklıkla başvurulmuştur.

Çoğunlukçu Siyaset

Çoğunlukçuluk, seçim ve oylama mekanizmasında oy çokluğu ilkesinin geçerli olması demektir. Çoğunlukçu demokrasi ise çoğunluğun arzularına göre

yönetimin demokratik ideale, azınlığın arzularına cevap veren bir yönetimden daha fazla yaklaşmış olduğu düşüncesiyle çoğunluğun hakimiyetini esas alır (Özer ve Bekcan, 2008: 4). Bu anlayışta millet iradesi düzenli aralıklarla yapılan seçimler vasıtasıyla işlev kazanır. Bu çerçevede seçimler bir partinin milli iradeyi temsil etmek ve ülkeyi yönetmek için meşruiyet kazanmasının yegâne aracıdır. Seçimde çoğunluğu ele geçiren parti bütün millet adına söz söyleme hakkına kavuşur. Bu görüşün köklerini Rousseau'nun 'genel irade' anlayışına kadar geri götürebiliriz. Rousseau'cu genel irade kavrayışı, insanların egemen bir siyasal düzen içerisinde özgürlüklerini koruyabilmesinin yolunun halkın doğrudan egemen gücü oluşturmasından geçtiğini savunur. Buna göre egemenlik herkesin çıkarını, ortak iyiyi amaçlayan politikalar güden genel iradenin uygulanışından başka bir şey değildir. Genel irade ortak iyiyi ulaşmada asla yanılmaz. Rousseau, toplum içinde genel irade dışında farklı örgütlenmelere izin verilmemesi gerektiği görüşündedir, çünkü bu örgütler ortak iyiyi düşünen genel iradeden koparak özel çıkarları hedefler. Bu argüman çoğunlukçuluğun temel iddiasını ortaya koyar: "Tek bir kanal aracılığıyla ifade bulabilen tek bir çıkar etrafında örgütlenmiş yekpare bir toplum" (Merriam, 2001: 18'den akt. Geliş, 2013: 9).

DP üzerine yazılan literatüre bakıldığında, partinin ve bu partinin liderlerinin çoğunlukçu bir demokrasi anlayışına sahip olduğuna dair çok sayıda yayın görülür (Türk, 2014; Demirel, 2005 ve 2016; Özçelik, 2010; Mert, 2007; Bora, 2016; Geliş, 2013, Özer ve Bekcan, 2008; Özküçük, 2012). Bu çalışmalarda, Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasi iktidarın seçimlerle değiştiği 14 Mayıs 1950'de Demokratların yönetime özgürlük ve demokrasi söylemiyle geldiği, ancak Meclis çoğunluğunu ele geçirmesiyle birlikte demokrasi anlayışındaki sınırlılıkların ortaya çıkmaya başladığı belirtilir. Dönemin seçim sistemi de bu çoğunlukçu anlayışa hizmet etmiştir. Çoğunlukçu bir yönetimin önünü açan 1924 Anayasası, ulus egemenliğinin TBMM aracılığıyla gerçekleşeceğini öngörmüş, yasama-yürütme ve yargı kuvvetlerinin yetkilerini TBMM'den alınmasını yasalaştırmıştır. Yasama dışındaki diğer bütün yetkiler Meclis çoğunluğuna sahip güç tarafından dağıtılmaya başlamıştır (Sütçü, 2011: 115). Ayrıca seçim sistemi de çoğunlukçudur. Bu seçim sistemi sayesinde Demokratlar aldıkları oyun çok ötesinde bir şekilde Meclis'te yer alma imkânına sahip olmuştur (Balci, 2018). Bu ortamda Demokratlar, ellerine geçirdikleri bu gücü milli irade olarak kodlayarak her şeyi yapmaya muktedir olduklarını iddia etmeye başlamıştır. Milli irade kavramı etrafında iktidara dokunulmaz, denetlenmez bir zırh geçirmeye çalışan Demokrat liderler için milli iradenin yegâne gerçekleşme zemini ise seçimlerdir. Seçimler Menderes'e göre demokrasinin temel kıstasıdır:

Bir memlekette seçimler üzerinde hiçbir ihtilaf mevcut olmayıp muhtar seçiminden milletvekili seçimine ve milletvekili seçiminden Reisi cumhur

seçimine kadar her şey yolunda cereyan ediyor ve amme efkârı bunların doğru olduğu noktasında müttefik bulunuyorsa demokraside en mühim merhalenin kat edilmiş olduğunu kabul etmek lazımdır. Böyle bir memlekette ne kadar bağırırsanız, çağırırsanız ve yırtırsanız istibdatın mevcut olduğunu ispat etmeye mahal ve imkân kalmaz (Kılçık, 1991c: 432).

Demokrasilerde tek karar verici olarak millet görülür ve milletin çoğunluğunun destek verdiği iktidar demokrasi için yeterlidir (Demirel, 2016: 151-152). Bu çerçevede Demokratlar da seçim mekanizmasını demokrasinin en önemli prensibi olarak görmüş ve bu anlamda bütün arzuları yurttaşların ‘rey’ini almak olmuştur. Milli iradenin ilk kez Meclis’te yankı bulduğunu sıklıkla dile getiren Demokratlara benzer şekilde İslamcı yazarlar da bu doğrultuda görüş bildirmiştir. Nitekim Eşref Edip Sebilürreşad’daki yazılarında 1950 sonrası için “İrade ve hakimiyeti milletin ele geçirdiği, maddi ve manevi varlığına suikastte bulunan şahısları ve zümreleri bertaraf ettiği”ni (1950c: 6) yazar. Ona göre iktidarı DP’ye veren millet çoğunluğu bizzat milli iradenin kendisidir. Çoğunluğa dahil olmayanların yukarıda da vurgulandığı gibi milli iradeye düşman olanlardan oluştuğunu ifade eder. Bu noktada onun da temel aldığı tek kıstas seçimlerdir. Milli irade ile seçimlerde verilen oyu özdeşleştiren en berrak satırlar ise şöyledir: “Demek ki bizim istinadımız, halde bugünkü mazlum, istikbaldeyse yarınki hakim vatandır, tam manasıyla ve 20 milyon rey ile milli irade” (Kısakürek, 2013: 147).

Milli iradeci anlayışa göre milletin karar verme mekanizmalarına katılmasının tek yolu seçimlerdir. Seçimlerde karar verici konumunda olan milletin seçim sonrası çoğunluğun iradesiyle görev yapan iktidara tabi olması ve yaptıklarını koşulsuz desteklemesi beklenir. Buradan hareketle yurttaşların siyasal hayata aktif katılımlarını sağlayan sivil kurumlara ve sivil toplum örgütlerine düşmanlıkla yaklaşılır. Seçimleri demokrasi için yeterli koşul olarak gören milli iradeci anlayış, iktidar alanını genişletecek ve farklı sesleri güçsüzleştirecek şekilde siyasi ve sivil özgürlükleri kısıtlama, muhalefeti baskı altına alma ve egemenlik alanını genişletme yoluna gider (Geliş, 2013: 5-6). Bu bağlamda Menderes, demokrasilerde halkın hükümetleri uyarma araçlarından biri olan ‘Toplantı ve Gösteri Hakkı’nı yadsır ve bu tür eylemleri “millet iradesini hiçe indirmek isteyenlerin hüner ve marifeti” diye değerlendirir (Kılçık, 1992c: 293). Tıpkı sokak gösterilerine olduğu gibi üniversite çevrelerinden gelen eleştirilere karşı da serttir, Menderes onları ilimsizlikle suçlar: “Adam diyor ki rejim buhranı vardır. Hangi rejim buhranı desem cevap veremez. Kanuni Sultan Süleyman zamanında mı başlamıştır, Osmanlı zamanında mı başlamıştır? Bir tek kelime izah edecek vaziyette değildir, çünkü cahildir. Dört tane cümleyi oradan buradan almış, ilim diye getiriyor” (Kılçık, 1992b: 91). Menderes’e göre bu kişilerin anlamadığı şey seçimlerin olduğu yerde otoriter bir yönetimden

bahsetmenin imkânsız olmasıdır: “Serbest seçim olan yerde, demokrasinin namevcut olduğundan bahsedilemez, küfraninimet olur, demokrasiye inanmamak olur” (Kılçık, 1991c: 253). Menderes’in seçimlere yaptığı vurgu muhaliflerini eleştirirken de kullandığı güçlü bir silahtır. Kendisini otoriterlikle suçlayan muhalefeti ‘seçim silahı’ üzerinden vurur: “Ömrünün hiçbir devrinde, bir tek gün dahi vatandaşın serbest reyini ile idare başına gelmemiş olan ve ilk serbest seçim yapıldığı gün de işbaşından derhal uzaklaştırılan İsmet Paşa, o zaman milletin iflasına mahkûm ettiği kadrosu ile bugün tekrar karşımızdadır” (Zafer Gazetesi, 16 Ekim 1957). Bir iktidarın başarılı ya da başarısız olmasının tek kriteri olarak seçimlerin görülmesi, seçimde yüksek oy almanın doğru işler yaptığının kanıtı olarak görülmesini de beraberinde getirir.

Seçim sonuçlarını ve çoğunluğun DP’yi iktidara getirmesini, DP’yi tek karar verici noktasına taşıdığına inananlardan biri de Eşref Edip’tir. İnkılapların değiştirilemeyeceğini savunanlara karşı meclis iradesinin her şeyin üstünde olduğu iddiasıyla karşı çıkar: “Hiçbir inkılap milletin elini kolunu bağlayamaz. Milleti alelade ceza kanunundaki maddeleri değil anayasası bile – usulü dairesinde- tadil edebilir... Hatta kanuni medeniyi anayasayı da icap edince değiştirebilir... Bütün kanunlara karşı milletin irade ve hakimiyeti mutlak” (Fergan, 1950b: 13-14). “Halbuki demokraside millet mutlak bir iradeye sahiptir” (1950b: 6) diyen Eşref Edip, Rousseau’cu genel irade kavrayışı üzerinden hareket etmektedir: “Her şey millet içindir, milletin arzu ve iradesine hiçbir şahıs, hiçbir düşünce hiçbir şey hakim olamaz. Millet her şeyden üstündür. Millet arzu ve iradesine uymak herkesin borcudur” (1950b: 9-10). Millet ile iktidar arasında kurulan bu özdeşlik sayesinde, halkın çoğunluğunun oyunu alan iktidarın millet adına her şeyi yapma yetkisine sahip olduğu savunulur.

Öte yandan genel iradenin ortaya çıktığı seçimlere Eşref Edip kutsal bir önem atfeder: “Önümüzde büyük bir imtihan günü vardır. O gün imanlı ile imansız ayrılacaktır. O gün mümin ile münafık belli olacaktır. O gün hak ile batıl seçilecektir. O gün Allah yolunda olanlarla dinini dünyaya satanlar anlaşılacaktır. O gün dinini her şeyden üstün tutanlarla delaleti satın alanlar meydana çıkacaktır” (1950a: 1). Seçimlerin böyle değerlendirilmesi milli iradenin yanılmayacağına ve oradan çıkacak sonuca kutsal bir değer atfedilmesine yol açar. Çoğunluğun sesini “millet böyle istiyor” diye yorumlar: “Bazı zümreleri memnun etmek için bu mesele ortaya atıldı diyorsunuz. Evet o zümre sizden başka bütün millettir. Milletin gasb olunan haklarını çığnayan imanını yıkılan hürriyetini iade için bu mesele ortaya atılmıştır. Çünkü millet böyle istiyor. Böyle yapılınsın diye vekillerini seçti ve sizi alaşağı etti” (Fergan, 1950b: 8). Böylece milletin gerçek temsili anlayışına dayanan demokrasi tanımında geniş halk kesimlerinin desteklediği güçlü bir siyasal iradenin yaptığı her şey tartışılmaz hale getirilirken bireyin

devlete (dolayısıyla da devleti yöneten iktidara) koşulsuz sadakati öngörülür. Bu ise milli iradecilik anlayışını otoriterliğe yaklaştıran en önemli boyuttur.

Otoriter Siyaset

Otoriter siyaset anlayışı, düzeni güvence altına almanın yolunun bireysel özgürlüklerden değil otorite prensibine inanmaktan geçtiği inancından hareketle temelde emir ve itaate dayanan bir yaklaşımdır (Maistre'den akt. Heywood, 2015: 247). Bununla birlikte otoriter siyaset anlayışı çok farklı siyasal ve ideolojik özellikler sergileyebilir ya da bunlarla eklemelenebilir. Bu bağlamda otoriteryen özelliklere demokratik rejimlerde de rastlamak mümkündür. Özellikle demokrasiyi sadece siyasal seçimlerle ilişkilendirerek bunun sonucunda çoğunluğun teveccüh gösterdiği siyasal partiyi millet iradesinin tek temsilcisi ve koşulsuz itaat edilmesi gereken tek güç olarak görme eğilimi otoriter anlayışın bir sonucudur.

Bu çerçevede 1950'lere bakıldığında, Menderes'in iktidara geldikten sonra demokrasinin sadece hak değil aynı zamanda sorumluluk anlamına geldiğinden, demokrasinin sınırsız bir özgürlük anlamına gelmediğinden, sınırları olduğundan bahsetmeye başladığı görülmüştür. Demokrasinin sınırı ise 'nizam'dır. "Yolumuz hürriyet ve demokrasinin memleketimizde yerleştirilmesi yoludur. Fakat her şeyden evvel nizamın muhafazası katı bir zaruret arz eder" der Menderes (Kılıçık, 1992c: 308). Zira otoriteyi güçlendiren en önemli gerekçe düzenin korunması önceliğidir. Bunun yanında Menderes 'fazla' demokrasiden de yakınmıştır. "Devlet nizamının sabahdan akşama kadar temelini kazanılmasına demokratik icaptır diye tahammül etmeye imkân var mıdır" (Kılıçık, 1992c: 225) serzenişinde bulunmuştur. Ona göre "Demokrasi her ağzına geleni söylemek değildir" (Kılıçık, 1991c: 294), "Demokrasi mutlak hudutsuz hürriyet demek değildir" (Kılıçık, 1991b: 424).

Demokrasinin fazlalığından yakınanlardan biri de Necip Fazıl'dır. DP'yi demokrasiye fazla prim vermesinden dolayı şöyle eleştirmiştir: "Demokrat Parti iktidarının tek zulumu getirdiği demokrasi mevhumuna lüzumsuz bir sadakat gösterip bu verem mikroplarını gebertmemek olmuştur" (Kısakürek, 2008: 82). Muhaliflerin bedel ödemesi gerektiğini düşünen yazar, şu sözlerle basındaki muhaliflerin ezilmesi için Menderes'i yönlendirmeye çalışmıştır:

Sizin medeniliğinizden diyelim, faydalanmak isteyenler sade bununla kalmıyorlar, açıkça halk partisi 'mürevvic-i efkar'ı olmalarına, her gün yüzünüze hakaret savurmalarına, sizi tenkid ve tezyif için küçüklük içinde küçüklüğe düşmelerine, böyle bir hareketi kendi efendileri zamanında bir başkası yapsa bir gece içinde ve karakolda, ağzından ve burnundan kan gelerek can vereceğini bildikleri

halde sanatlarını icrada devam etmelerine rağmen az veya çok sizden resmi ilan koparabiliyorlar (Kısakürek, 2013: 28).

Necip Fazıl'ın fikir hürriyetine bakışı da çok kritiktir. Fikirlerin çeşitliliğinden hoşlanmayan Necip Fazıl, demokrasinin karşısına ise tıpkı Menderes gibi 'nizam'ı çıkartmıştır:

Aslında herkese mahsus bir söz, herkese mahsus bir fikir, herkese mahsus bir hüküm, herkese mahsus bir tercih yoktur. Hakikat birdir. Onu bir kişi bulur, bir milyon kişiye tasdik ettirir. Böylece nizam ve ahenk dediğimiz şey doğar... Nerede ki nizam ve ahenk vardır orada başıboş hüküm tercih ve rey yoktur. Bir orduda, askere, hücum emri hakkında ne düşündüğü, bir hastanede hastaya, ilaçlar arasından hangisini seçtiği, bir orkestrada çalgıcıya ne zaman susmak ve ne zaman ötmek istediği sorulamaz. Başıboş tercih ve rey olsa olsa 'kadınlar hamamı'nda, Şişli salonlarında ve Babıali tünelerinde olur (Kısakürek, 2013: 81).

Türkiye toplumunda ve siyasetinde düzen ve uyum önemli görülürken uzlaşma ve uyuşma o kadar da önemsenen kavramlar değildir. Uyum kavramına baktığımızda, farklı ve karşıt olanların düzenli bir birlik oluşturması anlamına geldiği görülürken uzlaşma, görüş ve çıkar farklılıklarını karşılıklı olarak ödünler vererek kaldırıp uyuşmayı ifade eder. Yani uyumda bir tabiiyet ve bunun sonucunda sağlanan bir birlik, uzlaşmada ise karşılıklı adımlar atılarak geline orta yola işaret edilmektedir. Buradaki asıl soru ise uyumun nasıl sağlandığı meselesidir. Türkiye'de toplumunda farklılıklardan ziyade benzerlikler üzerinden bir bütün oluşturmak, bunu sağlarken de uzlaşma kültüründen ziyade bağımlılık kültüründen hareket etmek anlayışı egemendir. Bunun siyasete yansımaları ise otoriter eğilimlerin güçlenmesi şeklinde olmaktadır. Nitekim gerek Demokratların siyaset anlayışı gerekse İslamcı yazarların siyasetten beklentileri nizam için özgürlüklerin sınırlandırılabilmesi yönündedir. Bu nedenle kolayca eleştirdikleri CHP siyasetine benzer bir çizgide tutum sergilemişlerdir.

Bu noktada 'Nizama uymayanlara ne olacaktır?' 'Tek kişinin arkasından gitmeyenler ne yapacaktır?' soruları önem kazanır. Eşref Edip bu kesime 'ya sev ya terk et' seçeneğini sunmuştur: "Artık siz bu milletin tamamıyla yabancılarıdır. Burada durmanız fazladır. Derhal yoldaşlarınızın yanına gitmeniz lazımdır" (1950c: 10). Eşref Edip sıklıkla 'milletin' değerlerine, düşüncelerine katılmayanlara "Bu memlekette ne oturuyorsun?" (1950c: 10) diye sormuştur. Organik bir toplum olarak görülen milletin düzen içinde yaşaması için gerekirse özgürlüklerin sınırlandırılması ve gerekirse tek bir görüş ve kişi etrafında birleşmesi şeklindeki düşünce, doğal olarak farklı düşüncelere sahip ve beklentilere uymayan kişi ve kurumları ötekileştirmeyi beraberinde getirir. Bu bağlamda DP iktidarı döneminde basına yönelik tepkilerin yıllar geçtikçe arttığı

görülmüştür. Yazılanlardan memnun olmayan Menderes basın özgürlüğünün karşısına vatanperverliği çıkarmıştır: “İki günde bir ‘altın fiyatları, dolar fiyatları yükseliyor’ diye neşriyat yapmak bu memleketin parasıyla, iktisadi kaderiyle oynamak vatanperverlikle telif edilecek bir hareket değildir” (Kılçık, 1992c: 99). DP iktidarının ilerleyen yıllarında basına yönelik kısıtlayıcı tedbirler alınırken Menderes bu tedbirleri soğukkanlılıkla şöyle savunmuştur:

Neşir yoluyla şeref ve haysiyetlere tecavüz, şantaj, yalan haber ve havadis yaymak suretiyle ammenin huzur ve sükununun bozulması ve memleketin yüksek menfaatlerinin zarara uğratılması ve hatta yurdun selamet ve emniyetine kastetmek gibi hususlarda mevzuatımızı işlemek ve boşlukları doldurmak lüzumuna dair hasıl olan kanaat neticesindedir ki, gazetelerimizde bir zamandan beri bahis mevzuu olan kanun tasarısı hazırlayarak meclise sevk etmek mecburiyetini hissetmiş bulunuyoruz ancak bu şekilde, neşir hürriyetinin kötüye kullanılmasına mani olmak hususunda lüzumlu ve zaruri hükümleri vazederken demokratik rejimin temel şartı olduğuna asla tereddüdümüz bulunmayan matbuat hürriyetini gölgelendirecek bir hududa gitme kimsenin aklından geçmez (Kılçık, 1991c: 339).

Necip Fazıl ise bu tedbirleri savunmak bir yana eksik bulmuştur. Bu tedbirlerle basının yalnızca “kuyruğuna basıldığını” oysa yapılması gerekenin onu “kazımak” olduğu görüşündedir: “İfrat derecesinde medenisin... Herkese senin için zalim dedirten cezaların kuyruğa basmaktan ileri gitmiyor. Kuyruğa basmasan da kazımayı bilseydin sana gık diyen olmaz ve bugünün sahte hürriyet münadileri karşında susta olurdu” (Kısakürek, 2008: 70).

Eşref Edip yazılarında sürekli olarak özgürlük ve demokrasinin gereğinden bahsetmiştir. Fakat onun özgürlüklerden kastettiği dini alandaki taleplerdir. Bu konuda da aklına sadece Sünni Müslüman kesimin hak ve talepleri gelir. Diğer din ve mezheplerin özgürlük taleplerine karşı çok katıdır: “Cemaati İslamiyet’ten bahsederken Alevilerin, Kızılbaşların da dini bir cemaat teşkil bir diyanet reisi intihap edebilecekleridir. İşte bu eksikti. Kızılbaşlığın bir din, bir mezhep olduğunu size kim söyledi? Bütün tarikatlar açılrsa bile Kızılbaşlığı bir tarikat kabul edecek bir hükümet bir meclis bulunmaz” (1950b: 16). Radyoda azınlık dinlerine mensup insanlar için program yapılması teklifini “münasebetsiz” bulurken böyle bir şeyin “dünyada misli ve naziri yoktur” (1950c: 11) diyerek adeta tepkisinin haklılığını göstermeye çalışmıştır.

Otoriterliğin bir başka boyutu ise ahlak alanında baş göstermiştir. Hem Menderes hem de İslamcı yazarlar gündelik hayatla ilgili meselelerde muhafazakâr ahlakçı bir tutum almışlardır. Menderes şu sözlerle basın organlarının ‘genişliğinden’ yakınmıştır: “Öyle mecmualar var ki affedersiniz umumhanelerin kataloğu

halindedir” (Kılıçık, 1992b: 8). Necip Fazıl ise bu ahlakçılığı bir adım öteye götürmüş ve kadınları hedef almıştır: “Bugünkü moda genç kız tipinin doğuracağı ve terbiye edeceği çocuktan ne hayır gelecektir?” (Kısakürek, 2008: 147). Necip Fazıl güzellik yarışmalarıyla ilgili bir yazısında otoriter Türk erkekliğine şöyle seslenmiştir:

Sorarım sana Türk genci ve onunla beraber Türk babası. Her türlü telakki dışında, sadece ruhunun ve mizacının içinden gelen kaba sesle cevap ver: Kızını, kız kardeşini, hatta metresini, hatta seni uzaktan cezbeden bir Türk kızını, ezeli suikastçi Avrupa pazarlarından çırılçıplak teşhir ettirmeye, memesi bu şekilde, bacakları şu ölçüde, kalçaları bu biçimde, kaba etleri şu tarzda diye, mahrem bir zina faciasını fersah fersah geçen bir tespit ve muayeneye tabi tutabilir misin? (Kısakürek, 2013: 154).

Eşref Edip ise muhafazakâr tavrı en son noktasına taşıyarak Köy Enstitüleri ile ilgili söylemlerinde ‘fantezi’ üretmeye başlamıştır:

Halkçılar açtıkları köy enstitülerinde komünist öğretmenler yetiştiriyor, bunları Rusya’ya gönderiyor orada tahsilini ikmal ettiriyor, sonra onları masum Türk yavrularının başına geçiriyordu. O köy enstitüleri ki orada kız ve erkek çocuklar bir arada bulunduruluyor, her türlü rezaletler oluyor, sık sık idarecilere içkili, danslı ziyafetler veriliyor, mumlar söndürülüyor, diploma yerine kucaklarında bir piçle evlerine dönenler oluyordu (Fergan, t.y.: 22-23).

Görüldüğü gibi gerek DP’nin, gerekse İslamcı yazarların demokrasiye ve özgürlüklere bakışı son derece dardır. Genelde nizamlı, uyumlu, muhafazakâr bir toplum ideali ve tasavvuru etrafında konuştukları gözlenmiştir. Bu otoriter anlayış onların milli irade söyleminin en önemli sacayaklarından birini oluşturmuştur.

Sonuç

Bu çalışma ile İslamcı muhafazakârlığın önde gelen iki ismi Necip Fazıl Kısakürek’in ve Eşref Edip Fergan’ın görüşlerinin, dönemin DP iktidarının siyaset tarzıyla milli iradecilik anlayışı etrafında nasıl ortaklaştığı örnek söylemler üzerinden değerlendirilmiştir. Birincil kaynakların kullanıldığı araştırmada Necip Fazıl Kısakürek’in Büyük Doğu dergisinde ve Eşref Edip Fergan’ın Sebillürreşad dergisinde yayınlanan yazılarının yanında DP lideri Menderes’in konuşmaları, demeçleri ve makalelerinin yer aldığı Haluk Kılıçık’ın hazırladığı kaynaklardan yararlanılmıştır. Böylece DP’nin siyasal söylemi ile İslamcı-muhafazakâr yazarların görüşlerinin milli irade kavramı etrafında özellikle hangi konularda benzeştiği ve farklılaştığı söylem örnekleri üzerinden karşılaştırılarak açıklanmıştır.

Buna göre organik toplum ideali etrafında İslamcı yazarların da Menderes'in de 'biz' ve 'ötekiler' tanımının büyük ölçüde birbiriyle uyuştugu gözlenmiştir. Söylemlerde genelde din ve dine karşı tutum ile milliyetçilik üzerinden bir 'biz' tanımı yapılmış ve 'biz' milli irade ile özdeşleştirilmiştir. Bu yapılırken ayrıca organik toplumun dışında kalanların detaylı şekilde betimlendiği ve gerekçelendirildiği geniş bir 'ötekiler' tanımıyla da karşılaşmıştır. Bu ötekiler içinde başta CHP olmak üzere solcular, komünistler ve Batılılaşma yanlıları yer almıştır. Milli iradenin dışında yer alarak öteki olarak konumlandırılmalarının temel nedeni ise din karşısındaki tutumlarıdır. Bu sınıflandırma kime nasıl muamele edileceğini belirleyen temel unsur olması dolayısıyla milli iradecilik açısından önemlidir. Zira hem İslamcı yazarlar ötekine karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda DP iktidarından beklentilerini ve umutlarını anlatırken ve hem de DP, iktidar olarak kime nasıl muamele edeceğine yönelik siyasi tavrını netleştirirken hep bu organik toplum üzerinden kurulan sınıflandırmadan hareket etmişlerdir.

'Biz'i organik toplum ve milli iradeyle özdeşleştiren bu anlayış, kendisini milletin çoğunluğunun iradesini temsil eden ve her şeye muktedir bir güç olarak konumlandırmıştır. Bu yaklaşım otoriter eğilimleri besleyen unsur olması açısından da ayrıca önemlidir. Zira kendisini milletle özdeşleştiren, bu özdeşlik üzerinden millete ait mutlak iktidarı kullanma hak ve yetkisini kendinde gören çoğunlukçu yaklaşım, muhalefet başta olmak üzere tüm farklı sesleri ve görüşleri gayri meşru ilan etme ve düşmanca tavırlar sergileme, kendisine yönelen eleştirileri milli iradeye saygısızlık olarak nitelendirerek pasifize etme gücüne sahip olmaktadır.

Gerek Menderes'ten gerekse İslamcı yazarlar olarak çalışmada görüşlerine başvuru Necip Fazıl ve Eşref Edip'ten alıntılanan örnekler üzerinden somutlaştırıldığı üzere, merkez sağ çizgi ile İslamcı muhafazakâr çizgi arasında gerilimlere rağmen önemli bir söylem ortaklığı bulunmaktadır. Bu ortaklığın dolaylı sonuçlarından birisi ileriki yıllarda muhafazakâr İslamcı bir genç kuşağın doğmasıdır. Ama daha doğrudan bir sonuç olarak bu ortaklık vesilesiyle, uzun yıllardır Türkiye'yi yöneten merkez sağ siyasetlerin ülkedeki anti-demokratik, otoriter ve çoğunlukçu sistemin meydana çıkmasında ve yaşamasında önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bu partiler döneminde yaşanan otoriter süreçlerin bir sapma, değişme, bozulma olarak değil doğal bir gelişme olarak algılanması mümkün gözükmemektedir. Günümüzde karşılaştığımız otoriter tutum ve söylemleri bu gözle değerlendirebilmek için belki de ileriki çalışmalarda bugünkü mevcut iktidarın daha ılımlı ve merkez sağa yakın görüldüğü yıllardaki demokrasi ve milli irade söylemlerine yakından bakılması faydalı olabilir. Böylece milli irade anlayışına gömülü otoriterliğin konjonktürel değil, yapısal olduğunu anlamak daha mümkün olabilir.

Kaynakça

- Ahmad F (2009). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev: Y Alagon, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Arabacı C (2005). Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine. İçinde: Y Aktay (der), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- İslamcılık*, Cilt VI, İstanbul: İletişim Yayınları, 96-128.
- Ateş K (2017). AKP, Dinsel Popülizm ve halk Olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 105-129.
- Balcı M (2018). Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 691-700
- Berelson B (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: FreePress.
- Bilgin N (2005). *Siyaset ve İnsan*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bilgin N (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin N (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Bilgin N (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bora T (2016). Adnan Menderes. İçinde: M K Kaynar (der), *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 331-347.
- Bora T (2017). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora T ve Ünüvar K (2016). Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasi Düşünce Hayatı. İçinde: M K Kaynar (der). *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 159-175.
- Demirel T (2005). Demokrat Parti. İçinde: M Yılmaz (der), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 480-529.
- Demirel T (2016). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eroğul C (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Fergan E E (1948). *Sebilürreşad*. 1 (1).
- Fergan E E (1950a). *Sebilürreşad*. 4 (76).
- Fergan E E (1950b). *Sebilürreşad*. 4 (80).
- Fergan E E (1950c). *Sebilürreşad*. 4 (84).
- Fergan E E (1950d). *Sebilürreşad*. 4 (86).

Fergan E E (Tarih Yok). *Kara Kitap Milleti Nasıl Aldattılar*. İstanbul: Abdullah Işıklar Kitabevi.

Geliş N (2013). *Formation of A Majoritarian Democracy Discourse in Turkey: An Examination of the Democratic Party 1946-1960*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Heywood A (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*. Çev. H Özler, Ankara: Liberte Yayın Grubu.

Kılçık H (1991a). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt II. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1991b). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt III. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1991c). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt. IV. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1992). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt V. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1992a). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt VI. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1992b). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, Cilt. VIII. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kılçık H (1992c). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri* Cilt IX. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Kısakürek N F (2008). *Başmakalelerim 2*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek N F (2013). *Başmakalelerim 1*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Mardin Ş (1973). Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics? *Daedalus*, 102(1), 169-190.

Mert N (2007). *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. İstanbul: Selis Kitaplar.

Özçelik P K (2010). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 163-187.

Özer İ ve Bekcan U (2008). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960): Bir Dönemin Demokrasi Anlayışı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 1-14.

Özküçük A (2012). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri (1947-1957). *Tarih Okulu*, 12, 95-115.

Sütçü G (2011). Democratic Party and Democracy in Turkey with Special Reference to Celal Bayar and Adnan Menderes. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Taşkın Y (2007). *Antikomünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*. İstanbul: İletişim Yayınları

Taşkın Y (2017). Milliyetçi Muhafazakarlık Çözülürken Merkez Sağda Miras Kavgası ve AKP'nin İmkanları. İçinde: Y Taşkın (der), *AKP Devri Türkiye Siyaseti, İslamcılık, Arap Baharı*, İstanbul. Birikim Kitapları.

Türk H B (2014). *Muktedir Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uslu C (2017). Genel irade, milli irade ve keyfi irade (II). <http://www.hurfikirler.com/genel-irade-milli-irade-ve-keyfi-irade-ii/>, Son erişim tarihi, 21.05.2019.

Yıldırım A ve Şimşek H (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Zafer Gazetesi, 16 Ekim 1957.